

---

adalékok a jeles napok népszokásainak megismeréséhez

A betlehemezés Zentán és vidékén

DR. BURÁNY, BÉLA

Szellemi néprajzunk csak elvont értékekben mérhető kultúrkincsei közt napjainkban kétségtelenül a jeles napokhoz kötött népszokások a legveszendőbbek. Gyorsan változó világunk szellemi fejlődésutaitól távol esve, a többi néphagyományanyag zömétől eltérően, ezek a népszokások helyenként és alkalmanként különbözően ugyan, de alapfokon természetyszerűen, a letisztult világnézet, a felvilágosult társadalmi öntudat, a hivatalos álláspont s az erre támaszkodó nyilvánosság felé fordított közvélemény rosszalló, tiltó korlátaiba ütköznek, vallási manifesztációs jellegükre hivatkozva. A messzi varázslatok, rítusok világából visszamaradt ilyen alamizsnagyűjtés pedig, a vallásos kerettől függetlenül is, ha jól megnézzük, egyenesen törvénybe ütköző.

Viszont a tudomány szempontjából értékük felbecsülhetetlen, s ezt gyorsan pusztuló voltuk csak fokozza. „Ismeretes, hogy a keresztény ünnepek ősrégi, pogány, természeti ünnepek időpontjaihoz (téli és nyári napforduló stb.) alkalmazkodtak, s nem tudhatjuk, hogy a vallásosra átfestett külső alatt mennyi őspogány elem lappang máig” — írja Kodály Zoltán. S „a magyar pogányságról elenyésző csekély adatunk van”.

Bár hatóság és egyház vállvetve üldözte-irtotta a pogány eredetű népszokásokat évszázadokon keresztül, néphagyományanyagunk valószínűleg gazdag tárháza azoknak napjainkban is. Mélyen a néplélekbe ágyazva egy-egy pogány eredetű népszokás teljességében (szentiváni tűzugrálás stb.) vagy csak elemeiben szívósan él tovább a szellemi néprajz egyéb termékei közé bújva, vagy éppen az új vallás, a kereszténység ruháiba öltözve, szinte csak külsőleg válva kereszténnyé.

Társadalmi szerepük a múlt századokban lényeges. Kodály szavai szerint „a sok ünnepi, névnapi köszöntő egy melegebb, barátságosabb, testvéribb, emberszeretőbb népelet emléke. A régi ember életét a népszokások sűrű erdeje vette körül. Az élet minden mozzanatát ékesítették. Ősiségükre jellemző, hogy pl. Kalotaszeg 20 lakodalmi mozzanatában az egyházi esketés csak egy: a 15-ik.”

A történelem folyamán az uralkodó osztályok a különböző népszokásokat a saját szempontjukból látták el előjellel, minősítették „rossz”-nak, vagy „jó”-nak. A keresztény egyház nyílt háborút viselt a pogánykori magyar kultúra valamennyi fennmaradt népszokása ellen, a középkortól szinte napjainkig. A protestánsok „pápista” voltak miatt átkozták. A közigazgatási szervek nem egy korban tiltották azokat a „rossz szokás”-okat, melyek alkalmából tömegek gyűltek össze (fonó, pünkösdi királyválasztás, szentiváni tűzgyújtás, disznó- s egyéb torok, sőt, nagy lakodalmak stb.) erkölcsi normákra, de elsődlegesen a rendbontás veszélyére hivatkozva. A felvilágosodás századaiban a haladóbb réteg láttott elmaradottságot, babonát, a népszokásokban, most épp a konzervatívokkal ellentétben, akik az ősit, a nemzeti jellegűt vélték felismerni bennük. „A reformkor nemzedéke volt az első, mely egyesítette a nép iránti politikai érdeklődést a népszokások és a népköltészet esztétikai értékeinek felismerésével”, írja Dömötör Tekla, majd a népszokások lényegét így fogalmazza meg: „Mi tehát a népszokás? Voltaképpen a kultúra hagyományozódásának spontán formája, az a keret, melyben a nép ünnepe és hétköznapija lejátszódik. Közösségi magatartásmód és cselekvésmód; olyan viselkedési mód, melynek a közösség tagjai alávetik magukat, mert megfelel az élő kulturális hagyománynak. Egyszerre illetan, erkölcsi kódex, íratlan törvény, művészet, költészet, színjátszás, mítosz és mágia.”

A jeles napokhoz kötött (vagy azoktól független) énekes, dalos, táncos, játékos népszokások tulajdonképpen a népi dráma különböző megnyilvánulásai, ennek jellemző formái sajátosságaival. A megjelenítés a néphagyománybéli alakoskodások világában sokszor évezredek különböző műveltségi fokáról visszamaradt formák, töredékek egyidejű szerepeltetésével, a művelődéstörténet számtalan lépcsőjéről egyszerre ad hírt. A nagyon messzi múlt varázslatos, kultikus rítusainak eszközei a mai ember számára többnyire eredeti tartalmukat veszített díszletek csupán, s csak a tudomány segítségével érthetők. A láncokkal, sőt, pléh cipőpasztatatókkal („vikszéskatulatatókkal”) felszerelt csörgős botok ma alapfokon kutyariasztó célt szolgálnak, aztán a figyelemkeltést („Lánc is vót rajta, hogy csörögjön! Oszt verték a földet, ahogy szokták a nász-nagyok is!”), s hogy tánc közben jobban kijöjjön a ritmus. Rossz-szelleműző szerepükről használóik sem tudnak, valószínűleg több generációja már, s hogy a bot végében a szög nem csupán fegyver, s tánc közben a vele felszurkált szoba földje sem pusztán játékos gazdasszonybosszantás, hanem annyi kincs, haszon idézése, amennyit a szög felszurkál, ismeret nélkül ma már csak furcsa — „rossz szokás”.

A drámai szerkezet néha nagyon is összetett, számtalan mozzanat ötvözte. Egy-egy hagyományos lakodalom szabott, szertartásszerű, drámai építményében a könnyű, a kacagás, a szabott és kötetlen mozgás és szöveg, a mimika, a tánc, a zene, a párbeszéd és cselekvéssorozat, az öltözet, a hely és egyéb kellékek, egy meghatározott, részint feszesen kötött, részint szabadon alakuló játékban lüktet, sokszor a fél falu részvételével. Más esetben mindössze egy mozzanat az egész népszokás, egy színlelt vesszőcsapkodás, s egy két mondatra szűkült párbeszéd:

— Hányan vannak az aprószenték?

— Száznegyvennégyezren, minden sarokba egy szakajtóval.

Egy-egy ma is élő vagy a gyűjtők számára még fellelhető népszokás nemcsak megannyi kor szokásvilágából állt össze, de magán hordja egy-egy népcsoport ízlésvilágának a jegyét is. A szerteágazó változatok típusokba tömöríthetők, egy-egy vidék lakosságának hagyományanyagára jellemző sajátosságokkal. Kultúrtörténeti értékük valamennyi népcsoport esetében felbecsülhetetlen.

A jeles napokhoz fűződő népszokások Vajdaság falvaiban, kisvárosaiban helyenként még ma is fellelhetők. Élő népszokásként a legtöbb esetben már csak kivételesen, a gyűjtő számára azonban a romlatlan, vagy romlott változatok sora ma még nem is sok nehézséggel lejegyezhető. Adatközlőik szokásonként különbözően, de az egyre öregebb korcsoportok közé esnek, s várhatóan ezek kihalásával feledésbe is merülnek. A néhány évtizede még általánosan elterjedt népszokások esetében a gyűjtés is könnyebb. Így pl. néhány adatközlő szerint helyenként még a hatvanas években is folyt betlehemezés. Ettől függetlenül, ma főleg a városi gyerekek túlnyomó többsége előtt már a fogalom is ismeretlen. — Elvesztésük végleges, pusztulásuk felgyorsult. Gyűjtésük fokozottan indokolt.

A betlehemezés tulajdonképpen csak egy a karácsonyhoz fűződő népszokások közül. Pontosabban nem is karácsonykor (december 25-én), hanem az adventban („ádvinkó”) (december elejétől karácsonyig) jártak a betlehemesek.

Alapjában véve templomi eredetű játék. Indítéka akkor kezdődött, mikor Jézus halála után pár száz évvel a zaránokok azt a hírt hozták Európába, hogy Betlehem városában egy sziklabarlangban az arra lakók kegyelettel őrzik a jászolt, melyben Jézus született. A IV. században ilyen jászolos részlegek a római templomokban is megjelennek, míg a VII. században az eredeti is Rómába kerül. Ettől kezdve vált általános divattá a templomokban a betlehemi barlangot ábrázoló sziklabarlangképlet építése, melyekben a személyeket bábok helyettesítették. Ez idő tájt jelentek meg olasz földön a misztériumjátékok. Az isten-gyermek születésének körülményei: jó téma. A bábukkal ábrázolt képet élő személyek jelenítették meg.

A IX—X. században a szokást a germán népek is átvették.

Talán sok mindenre jellemző egyszerre, hogy erős profanizálódása miatt a XIII. században egyházi problémává vált, olyannyira, hogy a pápa kitiltja a templomokból, ahol ettől kezdve újra csak bábuk, szobrok ábrázolják a betlehemi jelenetet.

Az utcára került betlehemes megjelenítés néma vagy szöveges báb-táncoltatás, majd élő alakokkal való megszemélyesítés formájában, különböző variációkban fejlődik tovább, előbb a többi misztériumjáték nyelvén, latinul, majd a nép nyelvén. A pogány eredetű téli napfordulót ünneplő pásztortáncok, melyek a betlehemes játékokban jelen vannak máig, valószínűleg úgy kerültek a már népivé alakult játékokba, mint sok egyéb „megszelídített” pogány népszokás.

A szöveg s a játék egyes elemeinek a nép ízléséhez való alakítása, a profanizálás állandó gondja az egyháznak. A kivédés, a parírozás módszerei különbözők. Talán a durva tiltásnál is eredményesebb a szelíd ellenőrzés. Némely vidéken az a szokás alakult ki, hogy a templomformára épült betlehemet mint kelléket a templomban őrzik, s onnan

indulnak a betlehemesek. Mifelénk „...még a tornyosi paphó, minden héténn éccé bé köllött menni! Akkó úccsinátuk az útat, hogy onnan Törökfalubú fő Tornyosra! Komolyan! É köllött menni Tornyosra, paphó! Osztakkó mindég é köllött mondani.” (Feltehetően nem csupán kultikus okokból, hanem enyhe szakmai ellenőrzés és korrekciók végett is.)

A Törökfalun lejegyzett betlehemes játék mentes is minden „rosszallható elemtől (ami azonban egyéb értékeit nem kisebbíti). Adatközlőjéből sok évvel a betlehemmel való járás után a lejegyzés céljából való újraélés többször is hangsúlyozottan hozta felszínre a több generációba berögzött intelmeket:

„Szöget a (bot) végibe nem szabad vót, hotyhát azé akarhova bémენტünk, hogy tisztessigessen!... Mer ez az embër, aki minket tanított, az a Feri bácsi mégmondta, hotyhát: semmi szëmtelensigët në csinájjunk! Mindën a legnagyobb rënbe!”

Vagy:

„Az, hogy kejj fő, Karidon, mer nagyot ütök a faridon, nëkünk esztet nem szabad vót, tuggya, mer esztet nëkünk, aszmonta az a Feri bácsi, hogy ez, ez akkó má úgy néz ki, mintha kúdúnánk! Mer tanútuk mink esztet únálla:

— Mit álmottá, pajtás?

— Èn aszt álmottam, aszongya, hogy a gazdasszony a kúccsá sürgelődik, egy aranyat és egy... nem tom mit, zsebëmbe akar... vagy a kezembe akar nyomni.” stb.

Az „ildomosítás” azonban nem mindenütt és nem mindig sikerült teljesen. Így a legtöbb esetben a „szent” hangulaton erőt vesz a színház, a játék, a tréfa, több esetben szinte a móka válik elsődlegessé, ha más-hogy nem, hát két komoly arccal fűtt, népi eredetű vagy változatú „szent ének” közt, a szövegben villogtatva fel nem éppen templomi szövegrészeket. Főleg az öreg, süket pásztor játéka nyújtott erre igen jó alkalmat:

„— Kejj föl, öreg, Karidon,

Mer nagyot ütök a faridon!

— Főkénék, de a szakállam beleragatt a macskaszarba.”

Ez a csupaszív, egészséges, vidám, tréfára, játékra mindig kapható népi szellem olykor a „szeplőtelen fogantatás nagy titkával” is mosolyogva játszik el, mint pl. egy 1763-ból eredő kéziratban:

Pásztortársak, új hírt mondok,

Gyertek vélem, csudát láttok:

egy szép szűz az éjszakán

fiacskát szült a szénán.

Ej, ej, ej

hogy lett szűz emlődben tej?

Az alapélmény e népi játékok szereplői számára tán sohasem volt a desztillált áhítat. Ha ez helyenként és alkalmanként, a tőlük sokszor ezt is elkívánó otthonokban, a bámulva szemlélő, főleg gyermek családtagok között játékok egy-egy részleténél meg is jelent, a hagyományt továbbvivő izgalmas indítóoknak sokkal inkább ott volt maga a játék, a házról házra vándorló s a mindennek kapcsán szerzett egyéb élményanyag:

„Tanyavilágba kutyák fogattak! Nagy élményeket szerezünk. Istál-
lóba alutunk, tehenekné! Vót, hogy a tejet megléptettük, és akkó úgy
— nagyon jó vót! Szép élmény vót!”

A betlehemezés eredetileg a felnőttek játéka. A XVII—XVIII. szá-
zadban főként diákok művelik. A felnőtt szereplők később gyerekekkel
keverednek, majd igen sok esetben kizárólag gyerekcsoportok veszik át
a betlehemezést. A színjátékjelleg ezzel sokat veszít. Az alapcél lassan
a koledáló, kántáló alamizsnagyűjtés felé tolódik, elsősorban gyerek-
szinten. Az ilyen téli kereseti lehetőség azonban önmaga is alakít felnőtt
csoportokat, sőt asszonycsoportokat is:

„— Kitől tanulták a betlehemezést?

— Csak mink, magunk közt... Szegények vótunk. Osztakkó úgy gon-
dókosztunk, hogy eményünk. Osztakkó kaptunk lisztet, szalonnát!...
Vót négy asszon. Én vótam az angyal. Én éneköttem, mindénütt. A másik
három is éneköt. Vót zsákos, aki még hoszta jaz alamizsnát. Másik kettő
még mönt kérdezni, hogy »béeresztik-é a betlehemösöket?«. Hát így vó-
tunk. Csak így vótunk fölötözve asszonyosan. Mosmá én nem tom hány
éves vótam...” (Szél Istvánné Szabó Julianna, 74 éves, Oromhegyes,
1972.)

A valódi cél itt már nem búvik véka alá, mint a betlehemes játé-
k pásztorszövegeiben az enyhe, vagy félreérthetetlen utalás, „csak úgy,
mellesleg”, ha másutt nem, hát, az ébresztés-álomlátás elmondásakor. Az
asszonyok leegyszerűsített betlehemezésében a karácsonyesti „kóringyá-
lás” (inkább Bánát) vagy másképp „angyali vigasság” (inkább Bácska)
keveredik a betlehemezéssel, tán elsősorban azért, mert betlehemezni
majd egy egész hónapig lehet, a kóringyálók pedig csak karácsony es-
tén járnak:

„Hát a mi gyerekkorunkba én is jártam kóringyáni, úgy montuk eszt
a karácsony-köszöntést (karácsonyesti köszöntést). Karácsony bötjin este
csinátuk. Igen. Úgy mongyuk, hogy köszöntöttük a karácson-t. És ez úgy
kezdődött, hogy odaátunk az ablak elé, ahol égött a lámpa, persze, ahol
nem égött, oda nem is möntünk. És avval odaköszöntünk, hogy:

— Dicsértessék a Jézus Krisztus! Mőkhallgassák-é az angyali vigas-
ságot?

Ha aszmonták, hogy igén, akkor eléneköltük aszt az éneköt, ami ne-
künk... még vót beszéve közöttünk. Menyből az angyal, vagy Csorda
pásztorok, A kis Jézus mekszületett..., ugyé ezek az énekék.

Amikor elénekeltük, akkó kiszótak, hogy:

— Hányan vagytok?! (Hogy mennyi diót hozzonak.)

Nosztán hoszták a diót, mindénki kapott kettőt, háromat, milyen vót
a... milyen jószívű vót a gazda. Noámde! Ahun asztán égött a lámpa
és asszóták ki, hogy nem hallgassuk mög! Akkór mi egy kórusba rárán-
tottuk, hogy:

— Akkó füllaggyonak bele a mákosgubába!

És észalattunk.

Öten, hatan is möntünk. Háromann is. Csak úgy vótunk ötözve, mint
mindön nap. Csak diót kaptunk. Tulajdonképpen a karácsonnak a szim-
bóluma a dió. Csak dió! Az...

Noosztán vót, ahun aprókrumplit is kaptunk. Noasztán ott mögmontuk
a véleményünket, hogy:

— Ilyen diót aggyon az isten kentőknek gyüvőre is!
(Mökfagyott a krumplic, tudod, osz csörgött. Akkó mikó körünésztük, mögtapogattuk mingyán, hogy mennyit kaptunk, megláttuk, hogy krumplic...

— Aggyon az isten gyüvőre is ien diót maguknak!
Oszot othattuk.
Piszt nem attak. Az husvétkó vót szokás.

Banka János, 53 éves juhász, Csóka, 1972.

Helyenként, ha a gazdasszony késett a dióval, így sürgették:

„Kík a kabátom, piros a nadrágom,
Hozzák a diót mer fázik a lábom!”

*Jaksa Mihályné Ágó Julis, 63 éves, Hódegyháza
(Jázova) 1972.*

A betlehemes játék szövegtöredékei sokszor jelen vannak a népnyelvben akkor is, mikor maga a játék már több éve nem élő népszokás. Természetes ez, ha tudjuk, hogy a gyermekénekké vagy szólássá váláshoz sokszor elég egy jó ritmusú szövegszerkezet, vagy egy-egy jó rímpár. A pásztorok táncából szinte ma is általánosan ismert sorpár a:

Hurka, kóbász, szalonna,

Pásztoroknak jó vóna!

Vagy a pásztorébresztő sorok:

Kejj fő, Karidon,

Mer nagyot ütök a faridon!

Gyermekkoromban kócosan ébredve, apám nemegyszer úgy adott barackot:

— Te Maksus!

S akkor fogalmam sem volt, hogy a Maksus s a Karidon tulajdonképpen a vergilius Mopsus és Korydon pásztornevek magyarosított mássai, s hogy azok a betlehemes versekbe iskolai drámák útján kerülhetek, valahol a barokk idején.

A jeles napok népszokásai közül egy, a betlehemes játék vidékünkön ma már nem élő népi játék. A mellékelt példák szerint azonban többé vagy kevésbé töredékes változatai még gyűjthetők. A bemutatás csak erre kívánja felhívni a figyelmet, kizárólag tudományos célokat szolgálva.

BETLEHEMEZÉS ZENTÁN

Gyetvai Márton, 37 éves, zenész

Öt személy ment betlehemezni. Kettő vót angyal, három pedig pásztor. A három közül vót egy, akit „Öreg”-nek neveztek. A három pásztornak vót három botja, rossz ötözetet visétek, főleg az Öreg, az subába vót ötözve. Két angyal az jobb ötözetet visét, azok vitték a betlehemét, amibe belü (a betlehem szépen ki vót díszítve oan templom szerűjen, szent-

képekkel), és a közepin jászol vót faricskáva, amibe benne vót a Kis-jézus. Kisbaba vót.

Zangyaloknak vót egy csöngője jis, amivel alkalomadtán, mikor a programuk mēkkívánta, csöngettek. A csöngetés az akkó történt, mikó a pásztorok léfekűttek és mély álomba eredtek, akkor az angyalok csöngettek és az egyik pásztor az mēkhallotta, fölát, az szólitotta a más-sik pásztort is ébresztőre, rászót példájul:

— Kēj fő, pajtás, Karidon,
mert nagyot ütök a faridon!

Az első hajnali mise mikor... december első vasárnapján kezdődött, karácsonyig, mikor megszületett a Jézus. Igēncsak este mēntünk, sötē-tédéskó.

Mikor odaértek a házhó, az öreg lépett előre az ablakhoz, igēncsak az ablakon kopogtattak:

— Mēghallgassák-ē a betlehemēsēket?

A válasz, ha az vót, hogy „mēg!”, akkó vártak a béeresztésükre. Mikó kinyít a kapu, ēkeszték énekőni bēfelé, mēnet közben, és a botokkal zuhogtatták a földet, a három pásztor, a zangyalok mēntek előre, azok vitték a betlehemēt, énekőtük:

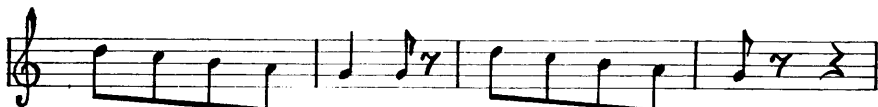
1.

Bet-le-hem - be in - dú - tunk, in - dú-tunk,

Du-da - szó - vā har - sogtuk, har - sog-tuk,

A - lē - a - lē - lu-ja! A-van gló-ri - ja!

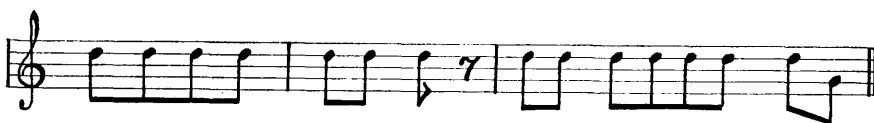
Száj-jatok lē, száj-jatok lē betlehemi an-gyalok,
Há-zi-kó- ba, pa-lo-tá-ba nagy örömet vigyetek:

Zörgessetek ma este meg minden kicsi abla -kot!
boldog édes ünne -pet.

A, a, a! Kolbász, hurka, szalonna,

Pásztoroknak jó vó-na, Ha a gazdasszony aszt adna!

Esztet énekőték.

Mikó béeáltak a szobába, zéneknek vége vót, akkó békösöntek!

— Dibi-dibi-dícsértessék! Mékszületett a kis Jézus!

Erre a két angyal elkeszte énekölni: „Mennyből az angyal” — eszt az énekét, mikor az éneknek vége vót, 'kó a három pásztör közű az öreg tanácsóta, hogy:

— Hajjátok fijajim, feküggünk lè erre a szépséges mezőre, amejjet má többször mégvert a májusi záporesső!

Léfekűttek, mind a háromann, a két angyal az nem, kis vártat múva az egyik angyal mégcsöngette a cséngőt, akkor fölébredt az egyik pásztör, aki kérte a vasvillát:

— Hozzátok bè a vasvillát,

hogy piszkájjam ki a szémeim pilláit!

(Mivelhogy kialudta magát. Bottyával esztet mutatta is, mintha piszkálná.)

Utánna a másik pásztört kètötte. Szólitotta:

— Kejj fő, pajtás, Karidon,

mer nagyot ütök a faridon!

De avval cselekédett is, valamékkorát odavágott.

Fölkèt.

Az öreg léfekvès közbe az úgy hejeszkédett, igèncsak subába vót, hogy a bottyára arra ráfekűtt, úgy köröszbe. Akkor a két pásztör az öregèt a saját bottyával emelték föl. Mikó fölemèték, zöreg is kérte a vasvillát, hogy „hozzátok bè, hogy piszkájjam ki a szémeim pillájit!” Mikó osz kipiszkájja, mèktürügeti a szémeit, szólí'jja az egyik pásztört:

— Háttè, pajtás, mit álmottá?

— Aszt álmottam, hogy a kemènce vállán egy nagy tál pampuska, mikó jobban odanézèk, egy nagyfene kammacska!

Szólí'jja zöreg a másik pásztört:

— Háttè pajtás, mit álmottá?

— Èn azt álmottam, hogy a gazdasszon sürög-forog a konyhába, keresi a peniszès százdínárt a pásztörök számára. (Vagy a betlehemèsèk számára.)

Mikor ez méktörtént, ékapják a pénzt, vagy azt, amit kapnak, kifelé menetbe éneköték megintcsak, hogy:

— Hurka kóbász szalonna,
pásztoroknak jó vóna,
ha a gazdasszony azt adna!
És evvel bē is fejeződik a betlehemezés. Eltávoznak.

*

Gyerékkoromba mēntünk. Lēhettem 10—12 éves. Abba zidőbe nagyon divat vót a betlehemezés. Vótak mitüllünk időssebbek is. Vót két ilyen betlehemēs társaság, akik szintén betlehemēszték, azok nagyobbak vótak. Vót... ilyen konkurencija vót! Egy alkalommal vót egy olyan történet, hogy mink, mivel gyerékebbek vótunk, osz mink hangszrrrel is énekötük eszt a „Menyből az angyalt”, és kapóssabbak vótunk, vagyis jobban kedvelt bennünket a lakosság, mint azokat az időssebbeket, és azok fétek. Konkurencijává vát ugyē, és fétek, hogy űk nem produká-hassák úgy magukat, — szétverték a mi betlehemünket.

Két klarinétot vittünk. B-klarinét, mēg F-klarinét. A két angyal fújta. Csak pénzt kaptunk.

Két évet jártunk. Vendéglőbe is kedvelték az embērök. Kicsik vótunk, azē, mēg a hangszer végett. Újdonság vót. A nagyokat nem nagyon hallgatták mēg. Inkább csak a gyerékēket, me érdekēs vót számukra, hogy hát kisgyerök és tud hangszerēn is jáccani, mēg ténleg úgy produkátuk magunkat, hogy az időssebb betlehemēsēket, azokat fölülmutuk.

Zenta, 1972.

BETLEHEMEZÉS ZENTÁN

Tóthorgosi Pálné Reszler Klára, 37 éves

Bēköszöntő énekkel kezdődik, amit hát soha nem hallottam azóta. Nem emlékszem rá. Csak tudom, hogy érdekēs, szép volt.

Onnan emlékszēm, hogy — az most az angyal-ē, vagy melyik? — szóval egy áll, és keltēgeti a többit, hogy:

— Hát tē, pajtás, mit álmottál?

És akkor mondja, hogy:

— En az éjjel azt álmodtam, hogy a gazdasszony tēszi a kemēnce vál-lára a nagy tál pampuskát. Hát mikó jobban mēgnéztem, egy nagy fene kammacska!

A másik, hogy:

— Hát tē, pajtás, mit álmottá?

— En az éjjel azt álmodtam, hogy a gazdasszony akassza a betlehem tornyára a szál penészēs kolbászt!

A másik mēg, hogy: készíti a penészēs százast a betlehemēsēknek. (Me' pénzt is akartak kapni.)

Noésakkor az utolsó pásztort, ahogy fölkelte, az „Öreg”-et, a Maksust, hogy:

— Hát té, pajtás, mit álmottá? — És megverégeti a bottá, hogy föl-
ébregetyén az Öreg, hogy:

— Kejj fő, pajtás, Karidon,

Nagyot ütök faridon!

Mit heversz itt mind egy vén ló,

Frissebb náladná a ma született kiscsikó!

S akkó ez, hogy:

— Mi lèt ipám, mi lèt!?

Talán ürgét foktá?

Nincs itt farkas, kire kiáltozzá!

Akkó megszólal mögin egy pásztor, hogy:

— Cilinció! Szózat hallaccott fülembé,

Gyerünk, Öreg, Betlehembe!

S akkó ékészűnek, erre már mind föláll, ésakkó rákezdenek az ének-
re, hogy:

2.

In-dújjunk, in-dújjunk, Dudaszó-vā har-sogjunk,

Fújjad András sí-po-dat, Én is fújom furu-já-mat,

Al-lē-a-lē - lú - ja, Ma van glóri - ja!

Øltsd föl Orzsi ködmönkédet,
Kösd bē bagjas fejecskédet, Maradj itt a nyájnál

Visszatérünk minnyájan ó,ó,ó! Három esztendő tokjú,

A bográcsba igen jó, Jó-jó vó-na, Ha vó- na!

Ha még egyszer a gazdasszony innunk énnünk anna,
Szörös bocskor a lábunkról mingyá lőtoppan-na!

Pan-na! Pan-na! Nem köll nekém a málé, Légyen a Pannájé..

No most itt...?

Ez idő alatt azt hiszem, odaérnek Betlehembe. Ugyé? S akkor békő-
szönnek, hogy:

— Di-di-di-di-dícsértessék! Hoztam a Kisjézusnak egy kanta vajacs-
kát!

Másik, hogy:

— Di-di-di-di-dícsértessék! Hoztam a Kisjézusnak egy tarka bárány-
kát!

S akkor megint elkezdik az énekét, hogy:

3.

Feje jó lesz kocsonnyának, Farka pedig fu-ru-lyá-nak,

Fúj-jad András sí-podat, Én is fújom fu-ru-lyá-mat,

A - llő - allő - lú -ja, Ma van gló-ri - ja!

Ja, még azt tudom, hogy ... mikó mēnnek el. Aszondják, hogy:
— Hurka, kóbász, szalonna,
Betlehemēsēknek jó vóna,
Ha a gazdasszony adna.

Zenta, 1972.

BETLEHEMEZÉS TÖRÖKFALUN (UTRINÁN)

Jeromozovics János, 62 éves, földműves

Mikó én gyerek vótam, gyütt oda lakni a szomszédba egy öreg. Mink hortuk hozzájuk a tejet, túrút, vaját, tojást, sokszó nem is pízé, mer szēginyēk vótak. Noosz, majd ű azé csinál nekünk valamit: csinát egy betlehent.

Szép vót, hajja! Oan magas vót!

Mēgvót a betlehem, nohát maj mink emēgyünk betlehemēzni! Hát-osztakkó nēsztünk juhászokat, emēntünk.

De az öreg mēg is tanított bennüket. Odajártunk egy ... mindēn este. Űgy egyik este is, másik este is. Egykettő, — hátugyē diákok vótunk! Egykettő áttanútuk mink!

Akkó nēsztük, két-három embēr vót, öreg juhászokat, 'sztakkó azok is egykettő áttanúták eszt a betlehemēzést, oszt mēntünk.

Vót, hogy ... vót olyan hel, paraszt embēr, mēg a tornyosi paphó, mindēn hétēn ēccé bē köllött mēnni! Akkó úccsinátuk az útát, hogy onnan Törökfalubú fő Tornyosra! Komolyan! Ő köllött mēnni Tornyosra paphó! Oszta kó mindēg ő köllött mondani. Mēg vót olyan paraszt hely, ahun ott is mindēn hétēn ēccé, szombaton vagy vasárnap este, mikó a ... a cselédēk is ... (Ez mēg Adorjānbú gyütt oda. Milutínovics Ferenc bácsinak hitták. Vót ottan neki ... az Offner Tibortú vett mēg oan hetven lānc fōdet, oszt ēgyszerre, tanyával ēgyütt.) Noosztakkó ottan köllött nekünk nagyon szépen betlehemēzni.

Vótunk hatan. Őn vótam az első, aki mēnt bē mindēg mēkkérdēzni, hogy be szabad-ē vinni betlehemēt? Kettő hoszta a betlehemēt, mēg vót három juhász. A juhászok csak úgy vótak fölötözve. De vót egy embēr, az valóságos juhász vót. Űgy hitták: Füstös Lajos bácsi. Az vót az öreg juhász.

Tuggya csuda, ő vótak körösztove, de ugyē má ...

Hát tuggya úgy vót, hogy én vótam a fő, mer a betlehembe nekēm vót a legtöbb részem. Mer én kaptam tulajdonképpen, de hát a Török Sanyivá ēgyütt jártunk iskolāba, mēg evvē Gere Gáborrá, hát: züvé is légyēn, az ēnyim is!

Odaértünk a tanyára legközelebb, hát ugyē vagy a gazdasszon szokott kigyünni, vagy a gazda, vagy a szógáló, mēkkérdēstük:

— Bēengedik-ē a betlehemēsēket?

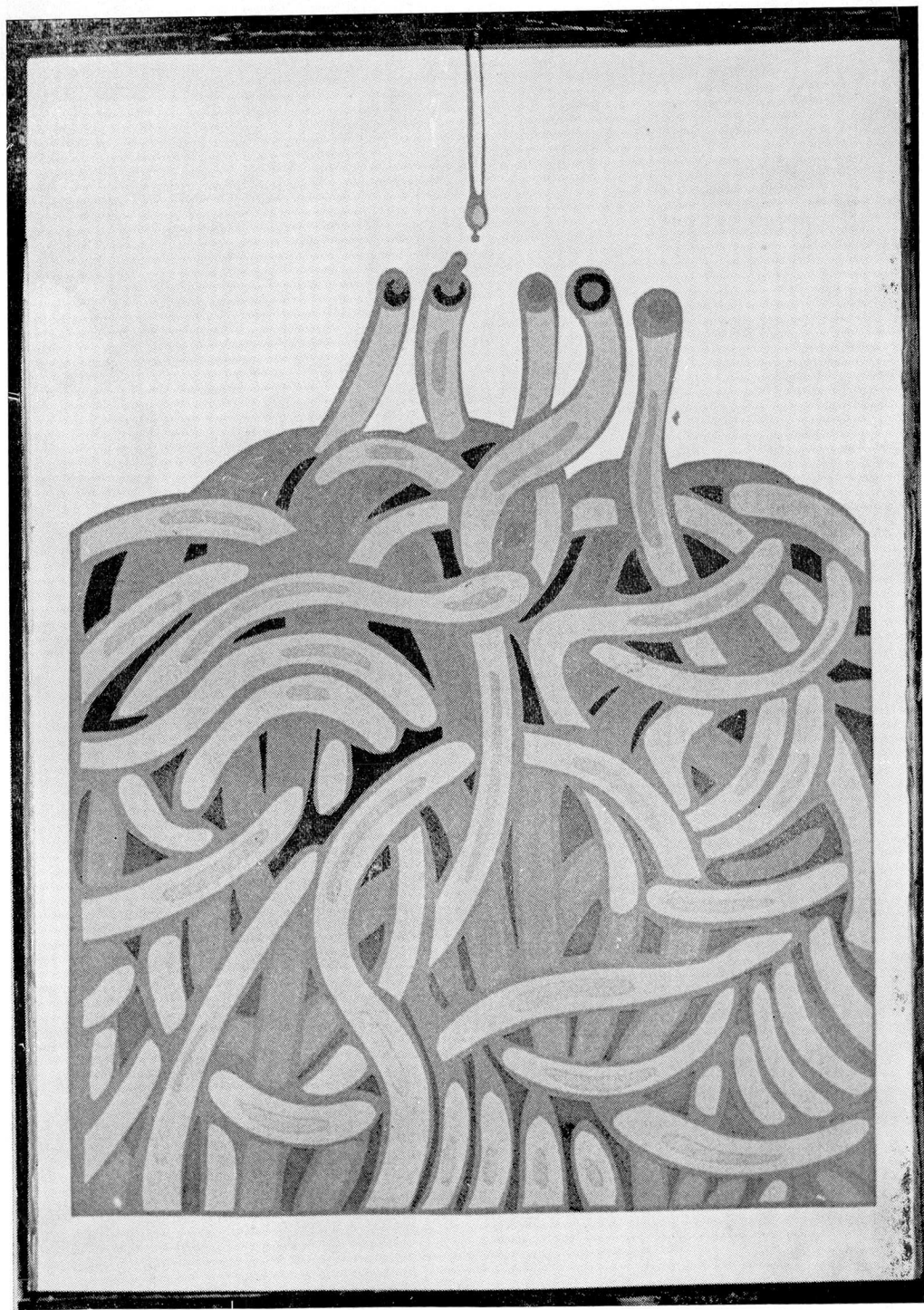
Ez vót az első.

Ha aszonták, hogy „bē!”, hátakkó én bēmēntem előre 'szobāba. 'kóosztakkó bēmēntem, emontam ott egy verset ...

Bēmēntem szép tisztēsīgēssen:

Jó estét, nemēs, nemzetēs uraim!

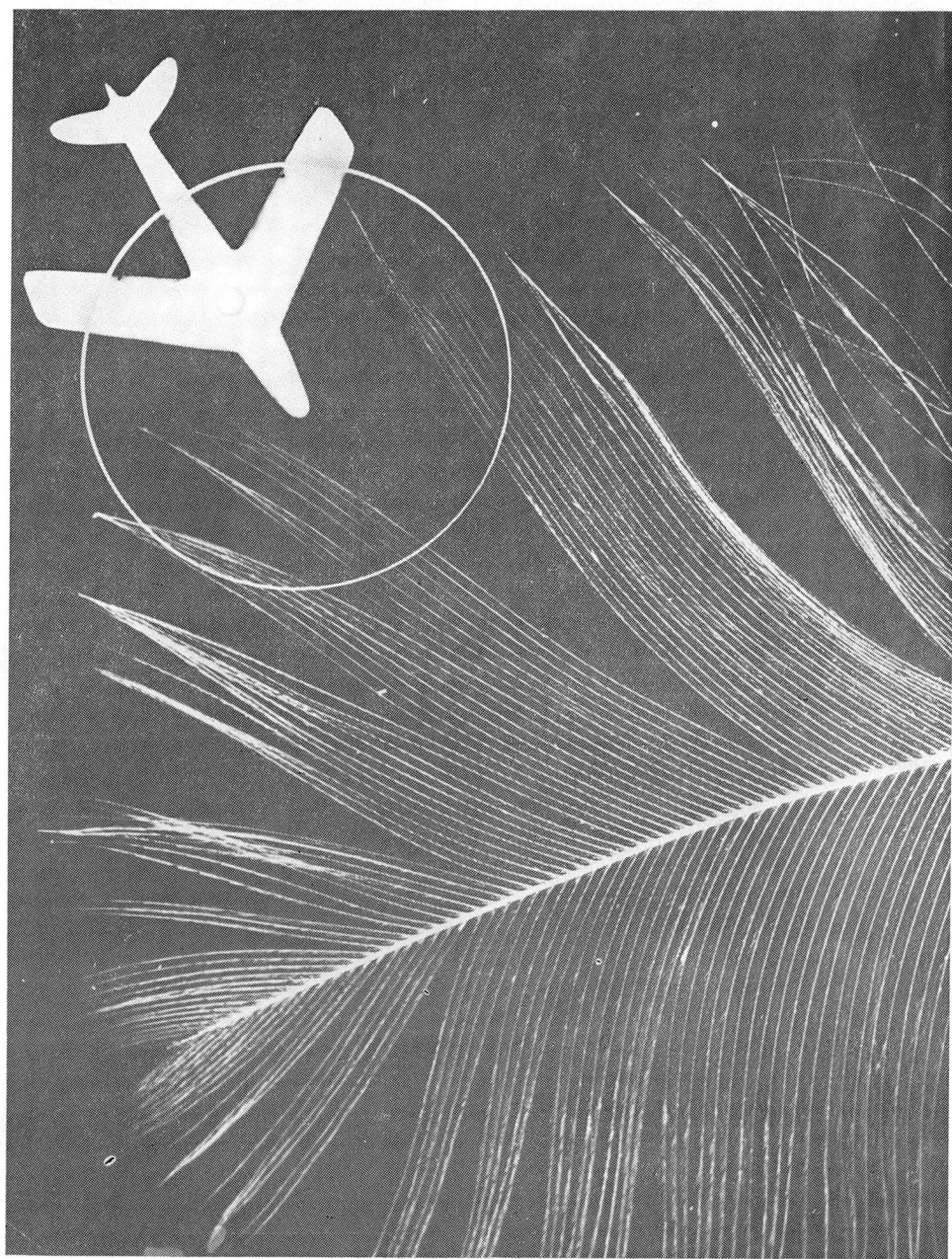
Kint állnak társaim.

Benes József: Grafika

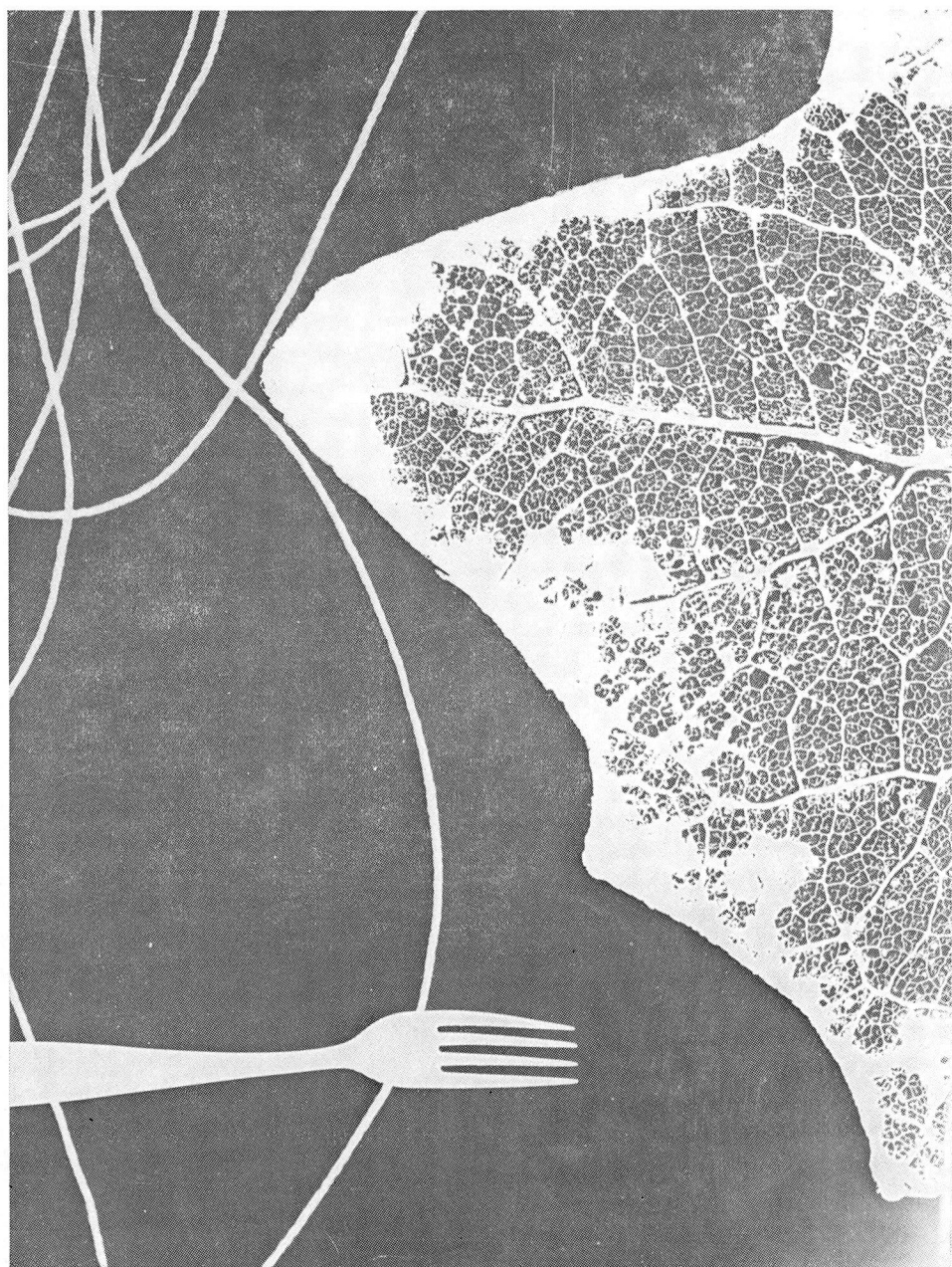

Andruskó Károly grafikái

Tari István: Fotografika (negatív)

Tari István: Fotografika (negatív)

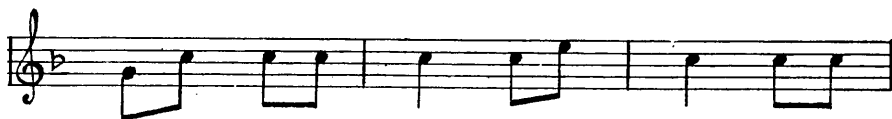
Szép betlehemét hoztunk, és
szép énekét tudunk.
Nem azért jöttünk, hogy valami
csúfságos figurát úzzunk,
hanem a kis Jézust imágyuk,
tehát szabad-é bőjönni, vagy nem?

Aszmonták:

Szabad!

Akkó én csöngettem, akkó az a kettő hoszta bē a izét, a betlehemét.
Akkó azok, ahogy hozták bē a betlehemét, akkó azok mingyá énekő-
tek:

4.

Jö-je - tek be pász-to-rok, pász-to-rok,

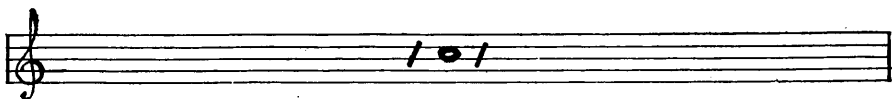
Ü - rö - met-hir - de - tők,

Mert ma szüle - tett A te üd -vő-zí-tőtök!

Idáig vót. 'kkó bēgyüttek a pásztorok, akkó azok mikó bēgyüttek,
akkó én mondtam nekik:

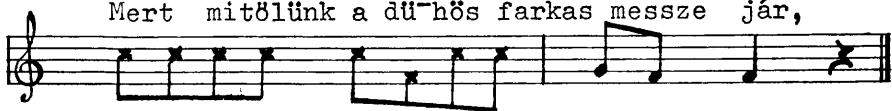
5.

Fe-küggye-tek le én pász-toraim csendessen!

Meg-öri-zēm a nyá-jato-kat szí-ves-sen,

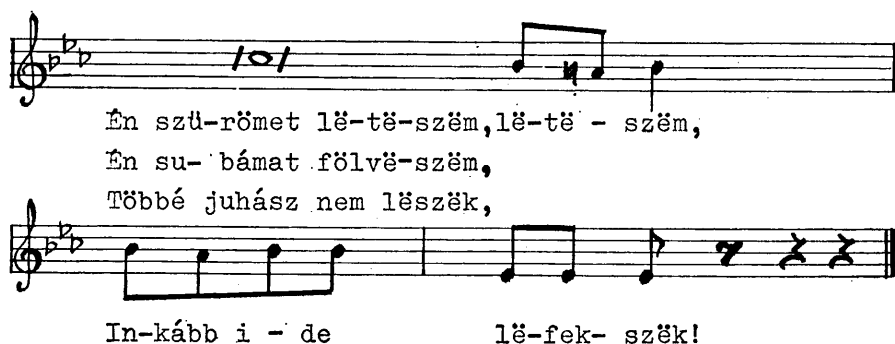
Mert mitőlünk a dü-hős farkas messze jár,

Boto-toknak sujos vége re - á száll!

Akkó a juhászok mēntek kőrbe. osz verték a földet:

6.

En szű-rőmet lē-tē-szēm, lē-tē - szēm,
En su- bāmat fölvē-szēm,
Többé juhász nem lēsžk,
In-kābb i - de lē-fek- szők!

Akkó űk lefekűttek, akkó én mondtam asztān nēkik:

Juhászim, bojtārim, de elaluttatok!
Midőn itt alszatok, megszállván nyājatok,
keljete fel, Betlehembe menjete,
mert a kis Jēzus jāsžolban,
sīrdogāl a pólyāba!

Akkor űk esztet, mikő én eszt emontam, akkó a juhászok:

Kicsoda, ki az,
aludni nem hagy,
ilyenkor,
éjfélkor,
ālmunkat rontja,
nyugvásunkat bontja,
ilyenkor,
éjfélkor.

(A „Menyből az angyal” dallamán, halláshiányból eredő eltérésekkel.)

Akkó eszt mikő űk emonták, akkó asztān főkētek, akkó gyűttek oda:

— No, imádd mēg a kis Jēzuskát!

Odamēnt az ēgyik juhász, hogy imádkozott, valami imāccsāgot emon-
dott, akkó:

— Maj hozok én a Kisjēzuskānak husvétra ēgy kanta vajacsát!

No, akkó az emēnt, bēgyűtt a második, akkó az is. Imádkozott ēgy da-
rabig, 'kkó oszt az is:

— Maj hozok én a Kisjēzuskānak husvétra ēgy báránkát!

Ajis kimēnt, akkó gyűtt a harmadik:

— No, nēz mēg, hāny óra, Őreg!

'kkó addig nēsžte, vót toronyóra, nēsžte, vót csēngetyű a toromba,
nēsžte:

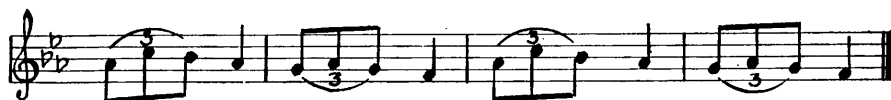
— Tizēnkettő!

Akkó húszta a csengetyűt és az csengött.
Akkó énekötünk minnyájan, hogy:

7.

Tizenkettőt üt az ó-ra, Mos született Isten fia,

Kinek anyja szűz Má-rija, Ki-nek anyja szűz Márija!

Ilyen ke-mény i-dő-ben Lesz a Jézus-nak helye

Eszt, akkor, mikó esztet elmontuk, akkó asztán a juhászok megén
mentek kőrbé, verték a fődet, csörgött a lánc a boton. — akkó azok
monták:

8.

Menyor - szágba jer paj-tás, jer paj-tás,

Ott lész né-künk jó la - kás, jó la-kás,
Nem köll ot- tan szán- ta- ni, szán- ta- ni,

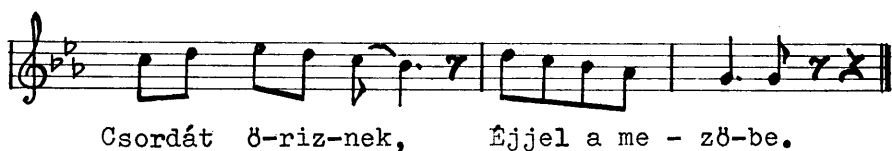
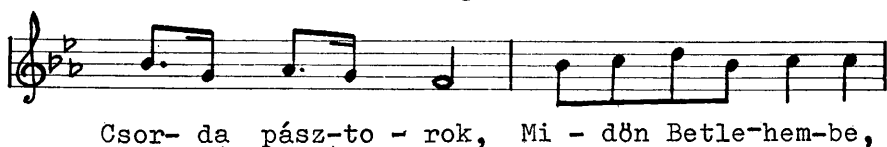

Csak a kis Jé - zust i-mád-ni, i-mád-ni!

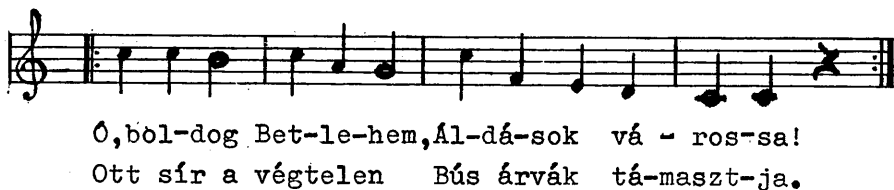
Akkó osztán, mikó eszt ěmontuk, akkó ěnekőtük:

9.

Asztán, mikó eszt ěmontuk, akkó még mikó měntünk ě, akkó montuk:

10.

Mikó mēntünk kifelé, eszt énekőtük. Esztet.

Mirajtunk vót ojan ruha, mind éppen mostand a ministránsoknak. Csinátattuk, vettük. A pásztorokonn, azokonn mēg mindēnn suba vót. Rēndēssenn, saját subájuk! Hát ugyē akkó vót mindēn ijen... Mind-egyiknek vót ilyen juhászgamója, és akkó a gamónak lēnt, a botnak a véginn vót lānc, hogy mikó mēnt ē, hogy csörögjön.

Szōget a végibe nem szabad vót, hotyhát azé akar hova bēmētünk, hogy tisztēssīgēssen... Mer ez az embēr, aki minket tanított, ez a Feri bácsi mēgmonta, hotyhát sēhun szēmtelensīgēt nēcínájjunk! Mindēnütt a legnagyobb rēndbe!

No, és — hát mink úgy is csinátuk, dee — mondom, vót ojan hej, ahun mindēn hétēnn ēccé mēg köllött jelēnni! A zádvinba, karácsonyig.

... Mikó én ottan kötōgettem ugyē, hotyhát... ē vótak azok nevezve! Hát pontossan, hát ugyē én sē tudom. No és akkor monták asz', hogy:

— Kicsoda, ki az, aludni nem hagy ilyenkor...

Űk esztet monták. Egyēnkint ébrettek. Támaszkottak a boton, oszt emēték egy mást. Hát ugyē érdekēs vóna asztat lējáccani!

Asz, hogy „kejj fő, Karidon, mer nagyot ütök a faridon”, nēkünk esztet nem szabad vót, tuggya, mer esztet nēkünk, aszonta az a Feri bácsi, hogy ez, ez akkó má úgy néz ki, mintha kūdúnánk! Mer tanútuk mink eszt ottand űnāla:

— Mit álmottā, pajtās?!

— En aszt álmottam, aszongya, hogy a gazdasszony kúccsā sūrgelōdik, egy aranyat és egy... nem tom mit zsebēmbē akar... vagy a kezembe akar nyomni.

A másík mēg:

— Mit álmottā, tē, pajtās?!

— En mēg aszt álmottam, hogy a gazduram egy szāl kóbászt akasztott a nyakamba!

A harmadík, az mēg nem mondott sēmmit, hogy ű mit álmodott, az mēg monta:

— Ereggy, te csāmpās szōgāllō, ja pincēbe! Hozz egy űveg bort, nyomd az Őregünk kezēbe!

Oromhegyes, 1972.

BETLEHEMEZÉS HORGOSON

*Varga Zoltán, 29 éves, munkás,
Kenyeres András, 32 éves, munkás,
Konc Ernő, 31 éves, földműves.*

„Őten mēntünk. Kettō angyal, három Makszus. Abbul egy vót az öreg, másík kettō mēg csak »első«, »második«. Amikó a két pásztor kētette a zōregēt, osz tuszkóták, botra fekütt, osz emēték, fő, akkó monták, hogy

— Kejj föl, öreg, Karidon...

Aszt úgy hítták.

Csörgős bot vót. Pléh vót, sok rāszerēve. Elejibe szōg is vót a véginn. Kēsőbb má assē.”

A „szerelés”: kb. 75 cm magas tornyú, templom formára összeállított, piros tetejű, sárga falú, olajfestéssel festett betlehem, két botra szerelve a könnyebb vihetőség kedvéért. Az angyalok ruházata ministránsing, a civil ruha tetejére húzva, a juhászokon suba, bajusz, szakáll ragasztva, különösen az öreg maszkírozása erős.

A „beengedik-e a betlehemeseket” kérdés után, ha igenlő válasz jött, az ajtó előtt elénekelték a „Menyből az angyal”-t.

A két angyal bejön, elhelyezi a betlehemet, meggyújtja benne a gyertyát. A betlehemben jászol, mellette szárított agyagból készült, fehérre festett, gyufaszállábú, vattával körülvett bárányok, sőt, szürke számár is. A jászolban kaucsukbaba pólyában, mellette Mária, fényes papírból kivágva.

Angyal (kiszól):

— Glória!

I. pásztor (kintről):

— Miféle székulória?!

Angyal:

— Nem mondom én, hogy miféle székulória, hanem gyere bē te (!) glória!

I. pásztor (bejön):

— Aggy isten kóbászós jóestét!

Túl a Tiszán neveltetem, titokban,
Csikót loptam már tízéves koromban.
Ha felülök Szilárd csikóm hátára,
Csak úgy vágtatok a ménesek utánna!

Nem voltam én se kanász, se juhász,
Még a dődöregapámnak a dődöregapja sē út
öt-hat fülű számáron!

(Megáll a betlehem mellett, botjára támaszkodva.)

Angyal:

— Ívár, búvár,

Gyere bē, te agár!

II. pásztor (kintről):

— Miféle kanárimadár?!

Angyal:

— Nem mondom én, hogy miféle kanárimadár,

Csak gyere bē, te agár!

II. pásztor:

— Hopp isten, kóbászós jóestét! (Bebukik a küszöbön).

Jaj, de magas a kenték küszöbjük sarka,
Maj bëestem rajta!
Gyün az Öreg, bisztos bëesik rajta!

Bejártam má fé világot,
Ázsiát és Itáliát,
Átkeltem a Fekete-tengeren,
Megpihentem egy fekete kotlóstyúk árnyékába,
Hogy a Kisjézusra rátanátam.

(Botjára támaszkodva megáll, elhelyezkedik a betlehem mellett.)

Angyal: (kiszól)

— Ivár, bűvár,

Gyere be, te Öreg!

Öreg: (kintről)

— Miféle sörösüveg?

Angyal:

— Nem mondom én, hogy miféle sörösüveg,

Hanem gyere be, te Öreg!

Öreg:

— Hopp isten, kóbászós jóestét! (Bebukik a küszöbön.)

JaJ, de magas a kenték küszöbjük sarka!

Bëestem ám rajta!

Aggyonak egy csákánbaltát,

Hogy faragjak rajta!

Három ágú vasvillát,

Hogy a szemembű a csipát kipiszkájjam!

Méglássam a kemince tetejin a zsíros pogácsát!

Mellette a peníszös százdinárt!

(Szétnéz):

— Itt vattok, fíjajim?!

I. és II. pásztor:

— Itt!

Öreg:

— Nyájimba, májimba sëmmi károm nincs?

I. és II. pásztor:

— Nincs!

Öreg:

— Vótak-ë farkasok?!

I. és II. pásztor:

— Nem ës angyalok!

Öreg:

— Ugatták-ë a kutyák?

I. és II. pásztor:

— Nem ës nevették!

(Az angyal énekelni kezd. Vele énekli mind: Csorda pásztorok, Midőn Betlehembe...)

I. pásztor:

— Hallod, Öreg? Baj van!

Öreg: (minden szótagot külön nyomva meg.)

— Mi-cso-di?!

I. pásztor:

— Köszöncsük fő a kis Jézust!

Öreg:

— Kis Ilust?

I. pásztor:

— Nem, Öreg! A kis Jézust!

Öreg:

— Kis négust?

I. pásztor:

— Nem, Öreg! A kis Jézust!

Öreg:

— No köszöncsük!

I. pásztor: (Odatérdepel féltérdre a betlehem ajtaja elé, és úgy mondja)

— Üdvöz légy, kis Jézus'

Született messiás!

Hoztam a számodra egy kancsú tejecskét!

Amint jöttem, a jégen elcsúsztam,

Összetört a tej,

Kidút a kancsú!

Így hát nem hozhattam őfelségednek semmit.

Dícsérjük a kis Jézust!

II. pásztor: (Míg az első feláll, visszamegy a helyére, a második pásztor ereszkedik féltérdre a betlehem ajtaja előtt)

— Üdvöz légy, kis Jézus,

Született messiás!

Hoztam a számodra egy kerek sajtocskát!

Midőn jöttem a jégen, elcsúsztam,

Égurút a sajt,

Így hát őfelségit nem tudtam megnyugtatni!

Dícsérjük a kis Jézust!

Öreg: (Míg a II. pásztor helyére megy, az Öreg ereszkedik térdre a betlehemajtó előtt)

— Üdvöz légy, kis Jézus!

Született mössiás!

Hoztam a számodra egy döndörszörű báránkát!

Amint gyöttem a jégön, gondútam:

Büre jó lösz irhának,

Az irha mög maj bundának,

Maj jó lössz az, ha nagy hidegök járnak!

Dícsérjük a kis Jézust!

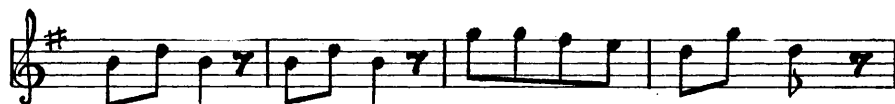
(Az éneket az angyal kezdi, de mind bekapcsolódik. A dallamnak csak első, ismételt sora templomi forma, a többi népi változat.)

11.

Ó bol-dog Betlehem, Ál-dá-sok vá - ros-sa!
Ott sír a végtelen, Bús árvák tá - massa.

Földijek ö-rö-me, É-gi-jek szent gyönyöre,

Ne sírj kis Jézuskám, A-ludj kis jé - zus-kám!

I. pásztor:

— Hallod, Öreg? Baj van!

Öreg:

— 'cso-di?!

I. pásztor:

— Fekügyünk le az ágy alá!

Öreg:

— Kisszék lába alá?

I. pásztor:

— Nem, Öreg! Az ágy alá!

Öreg:

— Lány alá?

I. pásztor:

— Nem, Öreg! Az ágy alá!

Öreg:

— Fekügyünk!

(Lefekszenek, körül, a betlehem körül. Rövidesen valamennyi horkol, különösen az Öreg. A két angyal nem fekszik le, az végig ott áll, a betlehem két oldalán. Az első angyal kezdi az éneket, majd bekapcsolódik a másik is):

12.

$\text{♩} = \text{cca } 100$

Kejjetek fel pásztorok, pásztorok, Örömet hirdetek!

Mert ma néktek született Kit megjövén-dől-tetek,

Egy szűznek mé-hé-ből, Szűznek szüz vé-ré-ből,

Megváltó Is - ten-nek, Allé - allé - lú-ja!

(Az énekre az I. pásztor felneszel, törölgeti a szemét.)

I. pásztor:

— Kejj föl, Öreg, Karidon,
Mer nagyot ütök a faridon!
Frissebb lesz má nálad egy
Háromszázhatvanhat éves kiccsikó!...

Öreg: (fekve törölgeti a szemét)

— Főkének, de a szakállam beleragadt a macskaszarba!

(Feltápáskodik az Öreg is, majd az I. pásztorral együtt felemelik a botjára feküdt II. pásztort, úgy, hogy a bot két végét emelik. Az kapálódzik, majd fölébred. Az éneket megint az angyal kezdi, de valamenynyien bekapcsolódnak):

„Dicsőség, dicsőség, Menyben az Istennek, Dicsőség, dicsőség, Menyben az Istennek, Az angyali seregek, Vígan így énekelnek, Dicsőség, Dicsőség, Istennek! — Békesség, békesség, Földön az embernek, Békesség, békesség, Földön az embernek, Kit az igazszeretet, A kis Jézushoz vezet, Békesség, békesség, Embernek.”

(Az ének dallama a templomi forma, mindössze egy ütem eltéréssel: az utolsó előtti ütem dallama az előtte levő ütem ismétlése.)

I. pásztor:

— Hallod, Öreg! Baj van!

Öreg:

— Mi-cso-di?!

I. pásztor:

— Táncójjunk!

Öreg:

— Lácójjunk?!

I. pásztor:

— Nem, Öreg! Táncójjunk!

Öreg:
 — Nu táncójjunk!
 (Körbe táncolják a betlehemet. Tulajdonképpen ugrálnak, a csörgős bot-
 tal hangosan verve a ritmust.)

13.

Ug - rájjunk, tán-cójjunk a Bet-lehem mel-lett,

Még a sző-rös bocskorunkat szét nem csoszogassuk.

Hipi hopp Gyur-ka, Füs-tő-lődik a hur-ka,

U-gorj a nya-kam-ba! Hurka, kolbász, szalon-na,
 Pásztoroknak jó vó-na,

Ha ja gazdasszony anna, Egy icce bor lecsúszna.

Az egyik szereplő adatközlő ugyanennek a pásztortáncnak más va-
 riációját is tudja, melyet más bandában tanult:

14.

Ug- ráj-junk, táncójjunk, a Betlehem mel-lett.

Or- vengyünk, vigaggyunk, a kis Jézus mel-lett!

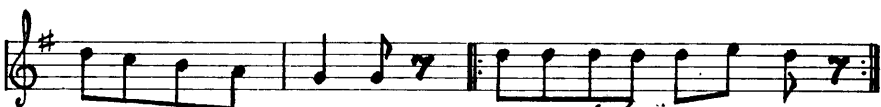
Ug-rálnánk, tán-colnánk, Csak úgy ropogtatnánk,

Még a szőrös bocskorunkat Széjjel nem rugdosnánk.

Hipi hopp Gyurka, Füstölődik a hur-ka,

Ugorj a nya-kam-ba! Hurka, kóbasz, szalonna,
Pásztoroknak jó vóna,

Ha ja gazdasszony anna, Egy icce bor lecsúszna!

Kap' fel Kati ködmönkédet, ködmönkédet, Te meg Jóska
vigyázzál a

nyájadra, má-jad-ra, Hogy a farkas el ne lopja,

Hipi hopp Gyurka, ugorj a nya-kam-ba!

I. pásztor:

— Látom a gazdasszont, szalad a pincébe,
Hozza a bort az iccébe!

II. pásztor:

— Látom a gazdaembër mæg mæg sè moccan!

Öreg:

— Ures erszényemet kilète a hideg,
De hát halálos beteg!
Elmentem a Szekér doktor úrhó, oszt aszmonta,
Hogy nem segíthet rajta!
Ennek csak a házi gazdasszony az orvossa.
Kis bankó, nagy bankó,
Hagy sűrögjön benne!

(A két utolsó sort egy rossz bugyelláris fölé hajolva mondja.)

15.

$\text{♩} = 100$

Házi gaz-da, gazdasszonyunk, Köszönjük jó -ságát,
Hogy be engedte hozni a kis Jézuska há- zát.

Ad-ja az ég bö ál-dá-sát Erre a csa- lád-ra,

Szeretettel gondoljanak a szent karácsonyra.

(A dallam a „Leptiriću, šarenčiću” kezdetű szerb gyermekdal változata. Valószínűleg mint tandál eredetű dal, csak újabban került a játékba. Éneklése közben újra körüljárják a betlehemet, majd hazaindulnak, a „Debrecenbe kéne menni” kezdetű gyermekdal dallamára szerkesztett szövegre. A vonulás a botok ütemes csörgetése közben történik):

16.

$\text{♩} = 100$

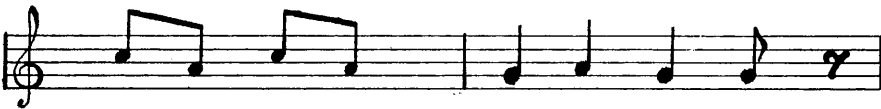
Ad-jon Is-ten jó éj - sza - kát!

El-vé-gez-tük a szent munk-kát,

Mi-re ja nap föl fög jön -ni,

Bet-le-hem- be fo -gunk len-ni!

— Tanyavilágba kutyák fogattak. Nagy élményeket szerezünk. Istállóba aluttunk, tehenekné, vót, hogy a tejet megleptettük, és akkó így, nagyon jó vót. Szép élmény vót.

Odavótunk három, négy napig is! Összejártuk — például horgosiak kiméntünk Galambosra, Kispiacra, Szanatornyára, Ustorkára! Egisz ára a tanyavilágokat... ára hát ugye tartották még a betlehemézést, nagyon szerették, és a kisgyerékek végett, no! Osztan béengették. Mèkhát a felnőttek is! Szívessen fogattak bennünket ugye mindénfelé!

Én vótam hatvannyócba utójjára, akkó egy nagy csöngőt is hosztunk...

Improvizálva játszva, úgy, hogy az angyal szerepét az egyik pásztor mondta, egyik adatközlő lakásán, Horgoson, 1972-ben.

BETLEHEMEZÉS HÓDEGYHÁZÁN (JÁZOVÁN)

Urbán Péter, 57 éves, földműves

Úgy átak a ház elébe, hogy a csikós durrogott az úton. Mink még szalattunk az ablakhó.

Hajja, nagyon szépek vótak! Gulyás, csikós, juhász. Durrogtak az utcán kint. Ugyan, csak a csikós. Másik kettőnek bottya vót. Láncc is vót rajta, hogy csörögjön. Osz verték a földet, mint szokták a násznagy is. Csak, a csikós, az mondom, szokott kinn durrogni, hogy az bēhallaccik.

Először a pap mönt be. Asz' nem tudom pontossan, má hogy egészan szóig mögmondani. Csak úgy köszönt be:

— Dicsértessék a Jázus Krisztus!
Először az Atyaisten,
Azután a Fiúisten,
Akkor a Szűz Máriát,
Akkor a teljes Szentháromságot,
Aki elneveszte ezt a szép országot.

Egy pár szó vóna még, asz nem tudom, a bēköszöntőjibe-é?! A pap monta esztet.

Másoccó gyütt bē a csikós:

— Dicsértessék a Jázus Krisztus!
Csikós vagyok, tágas puszták kirája,
Birodalmam az Alföldnek rónája.
Sík a pusztá, amőre a szömöm lát,
Ustoromba csengő-rengő délibáb.
Sugárt kötök szép ustorom végébe,
Úgy váktatok szilaj ménöm elébe.
Amik lovat a ménesbű mökkapom,
Mint a villám, a hátára pattanom.

Kecskemétönn mökszomjhusztam kedvemre,
Bevágatok, jó bort inni, Egerbe.
Kocsmárosné, bort hozzon az iccébe,
Hagy igyon a szögény csikós kedvére!
Ám de jén juhász nem lönnék sēmmiféle áron,
Mert még édesapám sē járt nagyfűlű számáron,
Hanem cigántú cserétt paripa lóhátonn.

17.

Csi-kós va-gyok, csi-kós-nak szü-lettem,

Ma-gyar nó-tát da-lol-nak fő-löttem.

Már én töb - bet éj-szaka nem já-rok,

Mert meg-fog-nak a lo-vas zsan-dá-rok.

Ha meg-fog-nak letösznek a tömlőc fe - neké-re,

Kis an-gya - lom ju-tok - e még e - sződ-be?

Akkó gyütt bë a gujás:

— Dicsértessék a Jézus Krisztus!
Gulyás vagyok, annak tartom magamat,
Barna kislán viseli a gondomat.
Van énnéköm tejem, vajam a konyhámonn elég,
A konyhámon vígan ég a tűz,
Van bujtárom kettő-három,
A gujámat rájuk zárom,
Amőre én járok, kelők,
Mindönütt barna kislánt ölelők!

Akkó a juhász:

— Dicsértessék a Jézus Krisztus!
Juhász vagyok, annak tartom magamat,
Furujává vigasztalom magamat.
A nyájamat behajtom az akolba,
Jókedvembű rápattanok csacsimra.
Füle tövé vágok ezen gamómmä,
Úgy váktatok, jó bort inni, faluba.
Kocsmárosné, bort hozzon a kupába,
Hagy igyon a szögén juhász bujába, bujába!
Kocsmárosné, írja föl a rézfokosom nyelére,
Hán kupa bort ittam nála hitelbe.

Ám de én csikós nem lönnék sëmmitféle áron,
Mer az apám së járt cigántú cserétt paripa lóháton,
Hanem csak nagyfúlú számaron.

Akkó énekőtek, hogy:

Hej, víg juhászok, csordások,
Csörgedőznek a források,
//: Amőre ja csillag szállott,
A pajta fölött mögállott. ://

Hej, víg juhászok, csordások,
Csörgedeznek a források,
//: Mil gyönyörű ez az éjjel,
Bár csak tekincsetők széjjel! ://

Mög asz hogy: Csorda pásztorok... Evvë möntek ë. Ezők nem subások vótak. Ezők gyócs ingbe vótak. Gyócs ingbe vótak ezők. Ezők nem fekűttek lë alunni, mind a subások. Csak énekőtek. Gyócs ing, az a lajbi vót rajtuk, csizma, gyócs gatya, osz hoszták a templomot. Csak annyi vót, hogy a papnak kargya vót, osz az beköszönt úgy a... szóval az ű kötelességit csináta. Együtt énekőtek asztán.

Vót egy pap, két karangyal, aki vitte a templomot, mēg vót egy zsákos, akkó vót csikós, gulyás, juhász, több nem vót. A pap... szóval barna, hosszú szűr vót rajta. Sütét barna. Arra emlékszök jó.

Legjobban dohányé gyűttek. Fiatalok vótak, nem vót dohány, osz nem vállalták el az önnivalót is utóbb. Kérdösztük:

— Hogy birik ëvinni?!

(Akkó tilos vót!)

— Nem kő törőnni! A templompallás tele lössz!...

Vérbicai betlehemésék vótak. Gyerëkkoromba. Azúta nem hallottam ijenöket.

A bundások másmiyenök vótak. Mēg máshogy monták.

Hódegyháza (Jázova) 1972.